36 מעפילי "הגנה", "מקס נורדאו" ו"כנסת ישראל"

נערות ונערים, כולם מרומניה, חלקם יתומים ניצולי שואה, הגיעו לאחר עלייתם לחברת נוער עולה בקיבוץ מסילות ובהמשך התנדבו לפלמ"ח ולחמו במלחמת העצמאות בגדוד הראשון של חטיבת יפתח.

(על פי קטעים מן החוברת "נעורינו"- חברת נוער ג' / הכשרת מסילות," בעריכת תהילה עופר)

נמסר לאתר הפלי"ם באדיבותה של תהילה עופר

"הגיעה הודעה שיש אפשרות לעלות. הייתי ברשימת המועמדים לעלייה ונסעתי לבוקרשט – ומשם לנמל". בערך כך זוכרים רוב חברינו את הצעד הראשון בדרך לארץ. אחדים מוסיפים : "ההורים לא הרשו לי לעלות, אז ברחתי". היינו בני/בנות 15-16.

יצאנו לדרך, ולא שאלנו את עצמנו מי מפעיל את המערך האדיר של ההעפלה – רכישת אוניות, התקנתן להסעת אלפי מעפילים, ציודן במזון, מים ותרופות, שכירת צוות ימאים מקצועי, אימון הצוות הארצישראלי לפיקוד על האוניה, קשר אלחוט, הדרכים להתחמק מההסגר הבריטי כדי לנחות על חופי הארץ, ועוד כהנה וכהנה. על כל הלוגיסטיקה ניצח גוף אחד – המוסד לעלייה ב', זרוע ההעפלה של ארגון ההגנה ...ההגנה הכשירה גם את הפלי"ם, הזרוע הימי של הפלמ"ח, לליווי המעפילים בהפלגה ...ברגע שהאוניה הייתה מוכנה להפלגה, הודיעו לסניף הארצי שיש כך וכך מקומות. בחודשים האחרונים לפני שחרור רומניה ב- 23 באוגוסט 44' הפעילו את השלוחה ברומניה השליחים הצנחנים.

ב"מקס נורדאו" עם ויזה למקסיקו

11 חברים וחברה אחת מחברת נוער ג' הגיעו לארץ ב- 13 במאי 1946 על סיפון האוניה "מקס נורדאו" : שלמה ברוש, דוב גרינפלד, משה גריסרו, יצחק זיו, שולמית זינגר, יהושע כספי, יעקוב לייזר, יהושע סולומון, משה פלד, זאב קובליו, גד שטרנבאום.

מראשית ההעפלה ב- 1934 ועד מאי 46', רוב האוניות שאירגן המוסד יצאו מרומניה. מייד אחרי מלחמת העולם, השלטון הקומוניסטי לא התנגד לעלייה. אבל הקונסול הבריטי בבוקרשט מחה נגד "מתן הכשר להגירה בלתי לגאלית". הבריטים איימו כי יחזירו את המעפילים לרומניה. על כן, "מקס נורדאו" הייתה האחרונה שהפליגה מנמל רומני – קונסטנצה. 11 חברינו אולי אינם יודעים, אבל הם היו מצוידים בוויזות למקסיקו, או לאורוגוואי. רק כך נתאפשרה הפלגתם מרומניה, למרות הלחץ הבריטי, בהתערבותו הישירה של המרשל ז'וקוב, הבא-כוח הסובייטי בוועדת הפיקוח של בעלות הברית ברומניה.

חברינו הגיעו לנמל קונסטנצה ביום אביבי של ראשית חודש מאי, ועלו על ספינה שעל הדופן שלה היה כתוב "סמירנה", שם שהזכיר ניחוח וטעם של צימוקים, תאנים ורַחַט-לוקוּם טורקי. לאמיתו של דבר, זה שמה היווני של העיר הטורקית איזמיר והספינה נרכשה ביוון. שמואל (סַמֶק) ינאי, שהיה לימים מפקד הפלי"ם וסגן מפקד חיל הים הישראלי, אומר כי הסובייטים החרימו אותה ב- 1944 והשתמשו בה להובלת חיילים ופצועים על הדנובה, עד כניעת גרמניה הנאצית במאי 45'. אז הוחזרה לבעלים היווני וממנו רכש אותה המוסד לעלייה ב'. זו הייתה אוניית המעפילים ה- 42 במניין. מראש תוכנן כי בלב-ים תיקרא "מקס נורדאו", על שם המנהיג הציוני, מעוזרי הרצל.

> "יש ליצור לאלתר רוב יהודי בארץ-ישראל על-ידי הגירה המונית גדולה. בלעדי רוב יהודי בארץ, אין ערך להצהרת בלפור" – מקס נורדאו

... בנמל קונסטנצה היו שליחי המוסד האחראים להתקנת האוניה להפלגה. כמקובל, הוכן מלאי מזון ומים למספר ימים כפול מן הנחוץ להפלגה עד חופי הארץ – צנימים, שימורים וקצת יותר מליטר מים ליום לנפש. חברינו זוכרים שבקונסטנצה המתינו שעות בתוך האוניה, אך לא ידעו מדוע. הצנחן יצחק (מֶנוּ) בן-אפרים ששב לרומניה אחרי המלחמה כשליח המוסד לעלייה ב' בזהות בדויה "ד"ר איזאק נידרמאייר", מספר על הדרמה שהתחוללה : "יו"ר איגוד הימאים בקונסטנצה קבע שהצפיפות באוניה היא 'בלתי אנושית'. בלי אישור מהממשלה לא יתנו לה להפליג. אני התערבתי – ונעצרתי. בבוקרשט מינו מייד ועדה שתעלה על האוניה ותחליט. לוועדה מינו נציג מטעם הממשלה, אדמירל בצי הרומני ואת נציג הצלב האדום הבינלאומי ברומניה, המשפטן יליד בוקובינה ד"ר איזאק נידרמאייר. התעוררה בעיה - לא השיגו את נידרמאייר. הסיבה הייתה פשוטה. זה הייתי אני, ואני הייתי בחדר מעצר בקונסטנצה. בסוף הכל הסתדר, אנשינו עלו לאוניה עוד לפני הוועדה, החבר'ה הצעירים תודרכו לשיר ולהגיד לוועדה כי טוב להם באוניה שתביא אותם לארץ-ישראל, וב- 7 במאי היא יצאה לדרך".

כמה אנשים היו בה? איש לא ידע במדוייק. מקור אחד אומר 1,754 מקור אחר 1,666 ומקור שלישי - 1,635. הסיפור של חברנו יעקב לייזר (להלן) שקפץ לים והגיע לאוניה בשחייה, לא היה יחיד במינו. רבים מהמעפילים לא היו ברשימות. מכל מקום, הייתה זו אוניית המעפילים הגדולה ביותר עד אז והראשונה שפרצה את תקרת 1,500 סרטיפיקטים לחודש. היא נתפסה בלב- ים, 80 מייל מחופי הארץ, על ידי אוניות מלחמה בריטיות. מפקד האוניה מטעם המוסד היה איש הפלי"ם אליעזר וֶרֶש (ערמון), יליד רומניה, והגדעוני היה חיים פרטקין (פורת). הבריטים קראו למעפילים לעצור ולחזור על עקבותיהם, אחרת ייעצרו. המעפילים תלו כרזה בעברית ובאנגלית על דופן האוניה:

"אנחנו 1,800 פליטים הנוסעים לארץ-ישראל. אם תעצרונו תהיה האחריות לקטסטרופה – עליכם".

מלווה ב"ספינות המשחית" הגיעה "מקס נורדאו" לנמל חיפה ב- 13 במאי 46'. המעפילים הורדו בכוח והובלו ברכבת שמורה היטב הישר למחנה המעצר בעתלית.

חברינו לא שכחו את חוויות עלייתם. לדוגמה, שלמה ברוש: "אבא אמר : 'אם אתה נוסע – אתה כבר לא הבן שלי'. עליתי ואחר-כך גם הוריי עלו לארץ".

יעקב לייזר, נער ניצול מחנות הגירוש בטרנסניסטריה, שנפל לימים בקרב מלכיה במלחמת העצמאות, סיפר לחברים כי לא היה ברשימת העלייה של התנועה (השומר הצעיר), הצטרף בגניבה לקבוצת נערים מתנועת נוער אחרת. נסע לבוקרשט ומשם לקונסטנצה. מהארץ כתב לאחותו ריבה על עלייתו לאוניית המעפילים "מקס נורדאו", כי משום-מה הורחק מכבש האונייה ואז קפץ למים ושחה לעבר האונייה. חיילים ירו עליו מהחוף, אך הוא הקיף את הספינה, טיפס על הדופן ונבלע בין המעפילים.

ומשה פלד : "באפריל 46' אמרו שיש לנו 10 מקומות לעלייה. הייתי הכי צעיר והמועמד מספר 11. מספר 10 ויתר, הודעתי להורים ונסעתי לבוקרשט. היינו באיזו חווה והוריי באו לשכנע אותי לוותר, אמרו שיעשו הכל כדי שאלמד באוניברסיטה".

<u>S.O.S מסיפון ה"הגנה"</u>

עוד מעפילי "מקס נורדאו" כלואים בעתלית, ובתנועה ברומניה כבר מתארגנים לקראת היציאה באוניית המעפילים הבאה, שתשבור את השיא המספרי הקודם. אלא שהפעם ברור כי היא לא תפליג מרומניה. אהוד אבריאל, שליח המוסד לעלייה ב', הצליח לשכנע את שלטונות יוגוסלוויה בהנהגת מרשל טיטו לאפשר הפלגת מעפילים מנמלי הים האדריאטי. האוניה "הגנה" עשתה את הסיפתח ב- 24 ביולי 46'. למעשה, היא יצאה קודם מנמל סֶט בצרפת והעבירה אלף מעפילים לספינה אחרת, "ביריה". אחר-כך הגיעה לנמל היוגוסלווי בּאקאר, להעמסת המעפילים מרומניה.

שמואל (סַמֶק) ינאי מכיר היטב את תולדותיה : "במקורה הייתה 'הגנה' אוניית מלחמה, אחת משתי קוֹרבֶטות שנבנו בשביל הצי הקנדי. שמה המקורי היה 'בַּלבּוֹאָה'. אנשי המוסד לעלייה ב' רכשו אותה ואת אחותה התאומה בארצות הברית. 'בַּלבּוֹאָה' עלתה 150 אלף דולר. התקנתה להובלת מעפילים וציודה עלו עוד 150 אלף. השיטו אותה ימאים יהודים אמריקנים. המפקד היה יהושע בהרב (רבינוביץ), רב החובל היה אריה פרידמן, והגדעוני – אברהם ליחובסקי. היא הייתה ספינה מעולה ...אחרי שהבריטים החרימו אותה, היא נשארה תקועה בנמל חיפה. עם הקמת המדינה היא הייתה אחת האוניות הראשונות של חיל הים. אני הייתי מפקד השייטת המורכבת משתי אוניות מעפילים לשעבר : 'וֶנְג'וּד', ו'הגנה' - שנוסף לה הציון ק - 20".

חברינו רוכזו קודם בבוקרשט ויצאו באמצע יולי 46' ברכבת ליוגוסלוויה, דרך טימישוארה. למשטרת הגבולות הרומנית בז'יִמְבּוֹליה היו הנחיות ברורות מאת "ידיד המוסד" שסייע קודם לכן להעפלה מקונסטנצה, לא אחר מאשר ראש שירותי הביטחון אֶמיל בּוֹדנַארַש, שהיה גם סגן ראש הממשלה וסגן נשיא רומניה. ובנוסף לכל – נשוי ליהודייה שהייתה בעבר חברת השומר הצעיר... גם למשטרת הגבולות היוגוסלווית בוֶלִיקֶה-קיקינדָה היו הוראות ברורות לתת למעפילים לעבור. המעבר החלק הזה היה פרי מגעיו של אהוד אבריאל עם אחד מראשי המפלגה הקומוניסטית היוגוסלווית ויו"ר הפרלמנט הפדראלי, משה פיאַדֶה, ששמו הפרטי מלמד על מוצאו.

... חברנו לוי כספי מספר : "כשהגענו ליוגוסלוויה, הוכנסנו למקום שהיה מחנה שבויי מלחמה גרמנים. כעבור שבוע הגיעו משאיות ובשעות החשיכה הסיעו אותנו לנמל. שם חיכתה לנו האונייה 'הגנה', ספינה שבקושי יכולה הייתה להשיט אלף נוסעים. העמסנו בה כמעט 2,700 איש, הרוב ילדים ונוער, בתנאים תת-אנושיים. משאבות הביוב לא פעלו ומי הביוב והשירותים הציפו את בטן האוניה. ילדים חצי מעולפים שכבו באותם מי ביוב. כעבור שלושה ימי שיט נדרשנו להיפרד מחפצינו האישיים שנזרקו הימה כדי להקל על המשא. בכל פעם שמטוס בריטי התקרב, הורידו אותנו למטה, לפעמים לפני שהספקנו לשאוף מעט אוויר צח. אבל היינו אידיאליסטים וקיבלנו הכל באהבה".

חברינו ושאר המעפילים הפליגו מנמל בּאקאר ב- 24 ביולי 46'. מתברר כי אכן, "הגנה" הועמסה למעלה מן המתוכנן. היא הותקנה להובלת 1,800 איש וקלטה 2,678. את דבריו של לוי מאשר גם העיתונאי היהודי-אמריקני י.פ. סטון

שנתלווה להפלגה[1] :"הגיבורים האמיתיים של 'הגנה' היו חבריה היגעים של יחידת הסניטציה באוניה. הם התרוצצו עם דליי מים וסחבות כל פעם שמישהו מבין החולים במחלת ים היה תשוש מדי ולא היה בכוחו לעלות על הסיפון. כל מקרה של הקאה היה מגרה את האחרים, אלא אם-כן מיהרו לנקות את המקום".

... ראש המוסד שאול אביגור שלח שדר לכל השליחים להימנע מ"גודש מופרז כמו שהיה ב'מקס נורדאו', 'ביריה' ו'הגנה'. ראו, היזהרנוכם". אבל ל"הגנה" קרה דבר נוסף, הרבה יותר חמור : בין בגלל העומס, בין מסיבות אחרות, בלב ים נתגלו בה תקלות. מפקד האוניה שידר למיפקדת המוסד בארץ, וזו הורתה לשגר קריאת ס.או.ס. הנהגת היישוב בעצמה הזעיקה הפעם את הבריטים. בינתיים התקלות תוקנו, אבל הבריטים כבר היו בקרבת "הגנה" ורצו להשתלט עליה. "הגנה" המשיכה לכיוון חיפה, והמשחתת "וֶנוס" דלקה אחריה ונגחה בירכתיה. בסוף הספינה הסתובבה על צירה 180 מעלות... הייתה סכנת טביעה. המנועים הפסיקו לפעול, והנוהגים בה איבדו את השליטה.

הוועד הלאומי התכנס בבהילות ושיגר אזהרה לבריטים : "העולים יתנגדו לתפיסתם בלב ים... יהיו קורבנות". אוניות המשחית ליוו אותה לחיפה. זה היה ב- 29 ביולי 46' ורק אז התברר לבריטים כי שוב נשבר השיא המספרי של המעפילים המגיעים בבת אחת, מה- גם, שלנמל הובאה אותו יום ספינה נוספת שנתפסה, "החייל העברי", עם 510 מעפילים.

הנציב העליון סירב להוריד את מעפילי "הגנה" לחוף ושיגר מברק לשר המושבות הבריטי :

> "2,670 עולים בלתי לגאליים הובאו היום לחיפה... יש דיווחים על תנועת אוניות נוספות... איננו מסוגלים עוד לשמור על עולים בלתי לגאליים בארץ זו. הנני תובע במפגיע להפנות כל אוניה נוספת הנמצאת בים למקום אחר".

ב- 31 ביולי הורדו המעפילים לחוף והובלו לעתלית. חברינו שעלו ב"הגנה" אינם יודעים כי במשך שבוע קיים הקבינט הבריטי ארבעה דיונים כדי להחליט על גורלם. כיון שבים היו עוד חמש אוניות, העדיפו הבריטים לרכז את מאמציהם ללכידתן ורק מעתה ואילך, כל אוניה שתיתפס, מעפיליה יגורשו למחנות מעצר בקפריסין. חברינו היו בין האחרונים שנשארו בארץ וכעבור שישה שבועות שוחררו מעתלית.

מפקד האוניה "הגנה", יהושע בהרב (בכינויו המחתרתי "בן נון"), שלח ב- 25.8.46, כחודש לאחר הגעתה לארץ, דו"ח למוסד לעליה על מה שאירע בה.

ב"הגנה" עלו 24 מחברינו: שרה אבנון, חנה אלביני, ציפורה אלקיים, דוב בלבן, סילביה גולדבאום, משה גלילי, חולדה גלעד, יהושע גלעד, אברהם גלר, יוסף הרמן, סוניה זעירא, לוי כספי, ציפורה כספי, אריה כץ, אפריים לייבוביץ, דוב מרקוביץ, דינה מרקוביץ, חביבה בנדל, ניסן סימון, שאול סולל, חיים קופלוביץ, תמר קנטור, חוה שבת ודויד שורק.

גם הם זוכרים את עלייתם. שרה אבנון, יתומה ניצולת מחנות טרנסניסטריה : "נשלחתי לבית יתומים ביאשי ואחותי לחוות חלוצים. בהמשך עברנו לבוקרשט וחיכינו לעלייה ארצה". חנה אלביני: "הייתי במחנה קיץ. קיבלנו הודעה שאנחנו עולים ארצה. נסענו ישירות לבוקרשט עם מטען דל, מה שהיה איתנו. הורינו הגיעו לבוקרשט כדי להיפרד". ציפורה אלקיים שחלק ממשפחתה נרצחה בפוגרום יאסי ידעה שאביה לא ירשה לה לעלות : "פשוט, ברחתי מהבית, ישר לקן – ולבוקרשט. הייתי בת 15. אשתו השנייה של אבא, באה אחריי לבוקרשט. ניסתה לשכנע אותי, אמרה 'את עוד קטנה', אבל זה לא עזר. היא חזרה ליאסי ואני – ברכבת ליוגוסלוויה ומשם לארץ-ישראל".

אברהם גלר, בן יחיד לאלמנה שאביו נרצח בפוגרום יאסי, יצא ליוגוסלוויה הישר מחוות ההכשרה. הוא נפל במלחמת העצמאות במלכיה, ימים אחדים לאחר עליית אימו שלא הספיק לראותה בארץ. גם דב מרקוביץ יצא ליוגוסלוויה הישר ממחנה קיץ, בלי להיפרד מהוריו. הוא נפל במלחמת ששת הימים... חיים קופילוביץ היה פעיל בקן התנועה ואך הספיק להיפרד מחבריו – ויצא לדרך. גם הוא נפל במלכיה במלחמת העצמאות. תמר קנטור חברת ו: "אמא לא כל-כך הסכימה שאעלה, אז ארזתי כמה חפצים כי הייתי אמורה לצאת לעוד מחנה קיץ וברגע האחרון אמרתי שאני נוסעת לארץ".

<u>האודיסיאה של "כנסת ישראל"</u>

מכל חברי נוער ג' במסילות שהייתה מאוחר יותר הכשרת מסילות בגדוד הראשון בפלמ"ח, רק תהילה עופר עלתה ב"כנסת ישראל".

את סיפור העלייה שלה ושל שאר 3,845 מעפילי האוניה כתבה בספר "מול השער הנעול – האודיסיאה של מעפילי 'כנסת ישראל' ", עם ציוריו של שמואל כץ.

[1] י.פ. סטון לא השתתף בהפלגת ה'הגנה' מבאקאר אלא בהפלגת המעפילים הקודמת של האניה (הפלגת 'ביריה') – מערכת האתר.